

L'APRENTATGE SERVEI: RECURS I FINALITAT

Una eina valuosa per generar projectes a l'institut

Eva Miró Martí

Psicopedagoga i coordinadora pedagògica de l'Institut Joaquina Pla i Farreras de Sant Cugat

Gemma Torrejón Conde

Professora d'educació física i coordinadora de batxillerat de l'Institut Joaquina Pla i Farreras de Sant Cugat

RESUMEN

El aprendizaje servicio: recurso y finalidad. Una herramienta valiosa para generar proyectos en el instituto.

El aprendizaje servicio es una metodología pedagógica muy útil para llevar a cabo proyectos en los centros educativos. Es una metodología en la cual se aprende para servir a la comunidad y a la vez este servicio se convierte en origen de nuevas competencias y valores. Este artículo pretende realizar una breve descripción de la metodología y explicar dos proyectos prácticos en un contexto educativo concreto.

ABSTRACT

Learning services: resource and purpose. A valuable tool for the school building projects.

Service learning is a teaching methodology useful to carry out projects in schools. It is a methodology in which we learn to serve the community while the service becomes a source of new skills and values. This article provides a brief description about the methodology and explains two practical projects in a specific educational context.

Quan et plantejes millorar els processos d'ensenyament-aprenentatge en un centre de secundària comences a buscar plantejaments pedagògics que mobilitzin continguts, competències i valors basats en la reflexió, la participació, l'autoaprenentatge, la pràctica en el treball en equip, la interdisciplinarietat i els aprenentatges funcionals que donin resposta a necessitats en contextos reals. I que, a la vegada, permetin preparar als nois i noies per aquest món canviant, obert, divers i complex. Així neix el descobriment d'aquesta metodologia que esdevé a la vegada recurs i finalitat: l'aprenentatge servei. És una metodologia en la qual s'aprèn per servir a la comunitat i alhora aquest servei esdevé font de noves competències i valors.

A l'institut Joaquina Pla i Farreras de Sant Cugat del Vallès vam optar per posar en marxa projectes d'aquest tipus: el 2x2 Estudi Solidari i el Dóna'm joc. El primer, és el segon curs que s'està duent a terme i el Dóna'm joc ja fa tres anys que s'està posant en pràctica.

L'objectiu d'aquest article és exposar com es van dissenyar ambdós projectes, com s'han gestionat i implementant i quina és la valoració que fins ara s'ha fet. Abans, però, d'endinsar-nos en l'explicació concreta de cadascun dels projectes farem un breu recorreut teòric sobre el concepte de l'ApS. Com es defineix? Quins són els seus orígens? i, quins són els requisits bàsics per poder realitzar aprenentatge servei?.

"L'aprenentatge servei és una proposta educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un únic projecte ben articulats en el qual els participants aprenen alhora que treballen en necessitats reals de l'entorn amb la finalitat de millorar-lo." [1]

Els inicis de l'ApS els hem de situar en les obres de William James y John Dewey. El primer, James, va inspirar aquest procediment pedagògic des d'una voluntat pacifista i d'educació cívica pensada per substituir el servei militar. Pel que fa a Dewey, la seva aportació és de caràcter epistemològic i pedagògic, de manera que es pot dir que és l'autor que dona fonament educatiu a l'ApS. Amb una expressió del mateix Dewey, *activitat associada amb projecció o benefici social*, queden sintetitzats els trets principals del seu pensament sobre l'ApS.

"Tal com indica el seu nom l'ApS representa el binomi resultant de dos elements coneguts per tots (l'aprenentatge i el servei) que en unir-se generen una realitat nova que intensifica els efectes de cada un d'ells per separat. L'aprenentatge millora el servei, allò que s'aprèn es pot transferir a la realitat en forma d'acció i permet donar un servei de qualitat a la comunitat. D'altra banda, el servei motiva i dona sentit a l'aprenentatge, li aporta experiència vital, el torna significatiu i permet extreure nous aprenentatges." [2]

Les característiques d'aquesta metodologia obren moltes possibilitats a l'hora de dissenyar projectes d'ApS. Davant d'aquesta varietat són cinc els requisits bàsics per a la implementació de projectes d'ApS: l'aprenentatge, el servei, la intencionalitat pedagògica, la participació i la reflexió.

Aprenentatge: resulta imprescindible que hi hagi un aprenentatge sistematitzat. Aquest ha d'estar associat al servei que es pretén donar i deixar explícit allò que els joves aprendran abans, durant i després de la seva realització. Els aprenentatges ajuden a

comprendre la realitat on actuar, a diagnosticar les necessitats i a realitzar un servei de qualitat.

Servei: impliquen la realització d'un servei autèntic, partint de necessitats reals de l'entorn immediat, proper i/o global amb l'objectiu de millorar-lo. Són projectes que parteixen de les capacitats dels participants, que permeten desenvolupar actituds prosocials i que es fonamenten en els principis d'alteritat i reciprocitat.

Intencionalitat pedagògica: és bàsic el plantejament d'un projecte educatiu, planificat i avaluat per part de l'educador. L'aprenentatge no hauria de quedar tan sols en una pràctica de simulacre, produir-se de manera atzarosa o confondre's amb situacions d'aprenentatge espontani.

Participació: superant propostes merament informatives. Aquesta és sens dubte la base sobre la qual es construeixen els aprenentatges i el que els converteix en veritablement significatius. Han de ser els joves els que intervinguin en les diferents fases del projecte, des de la detecció de les necessitats de l'entorn fins al disseny de propostes de millora.

Reflexió: resulta imprescindible reflexionar sobre el procés seguit, els aprenentatges realitzats i l'impacte del servei. Aquest exercici de reflexió és el que permet integrar nous aprenentatges, adequar-los al servei i millorar-ne així la qualitat.

Tal com passa amb els aprenentatges, l'ApS ofereix diferents possibilitats en relació amb els serveis a realitzar. En aquest sentit, cal destacar la importància que les institucions educatives s'obrin a l'entorn i treballin conjuntament amb les entitats socials que són les que, en definitiva, més fàcilment poden oferir tasques de servei concretes per tal que els joves s'impliquin. Per aquesta raó els dos projectes del centre s'han lligat al Pla d'Entorn del Municipi i a l'escola de Primària veïna.

DÓNA'M JOC

El Dóna'm joc és una eina de formació i aprenentatge en un entorn de participació i exercitació d'habilitats amb la implicació del treball de les Competències Bàsiques proposades per la LOE. Aquest projecte es porta a terme en el centre des del curs 2008-09 en horari escolar, convertint-se d'aquesta manera en un projecte curricular amb utilitat social que implica als equips docents, amb el suport del claustre i de la direcció i amb la complicitat especial de les famílies dels alumnes participants.

Aquest curs concret participen activament en el projecte 8 nois i 4 noies de 3r d'ESO. Són alumnes amb diferents necessitats lingüístiques, acadèmiques, socials i emocionals que han estat escollits per l'equip docent, tutors i psicopedagogs per formar part del Dóna'm joc. Oferint-los l'oportunitat d'engrescar-se en el seu projecte de formació i facilitant-los un espai d'aprenentatge diferent que sigui motivador i els permeti sentir-se part implicada del centre.

Exposarem a continuació com el projecte del **Dóna'm joc** dóna resposta als cinc requisits bàsics que la implementació dels projectes d'ApS requereixen.

• **Aprenentatge**

És la part de formació que reben els nostres alumnes per poder oferir el servei amb qualitat. Durant el primer trimestre, 4 hores a la setmana, es formen amb els continguts del CIATE (curs d'iniciació a tècnic esportiu), concretament de jocs i esports. Sota aquest paraigües es mobilitzen les 8 competències bàsiques marcades pel currículum, oferint a l'alumnat participant un aprenentatge global i funcional per la seva intervenció en el municipi.

• **Servei**

Una vegada els nostres alumnes han estat formats s'impliquen i cooperen en l'entorn proper, elaborant un pla de dinamització de les hores d'esbarjo de l'escola de primària veïna, durant dos trimestres i dos cops per setmana. I participen també, en l'entorn global, participant en el programa d'Escoles per l'Educació Compromesa, elaborant un llibre de recull de jocs i recursos lúdics que es posa a disposició d'Educació sense Fronteres per compartir amb una escola de la República Dominicana. El servei que ofereixen dóna sentit a l'aprenentatge, ja que tenen la oportunitat de transferir a la realitat en forma d'acció allò que han après.

El Dóna'm joc amb el seu servei permet:

- Implicar l'alumnat participant amb el seu entorn.
- Participar activament en el seu entorn proper i llunyà (dinamitzant els patis del centre de primària veï i cooperant amb l'escola de la República Dominicana a través de la ONG Educació sense Fronteres)
- Fomentar l'adquisició de competències per pensar i viure.

Els nostres alumnes mobilitzen amb les seves dinàmiques i propostes en el temps d'esbarjo a 103 alumnes de l'escola de primària veïna. És a dir, ofereixen el seu servei als quatre grups-classe de 2n i 3r de primària.

Proposant-nos com a objectius pels alumnes de primària:

- Valorar el joc tradicional i integrar-lo dins del seu temps d'esbarjo.
- Jugar de forma compartida amb els seus companys.
- Participar sota el guiatge de companys més grans (alumnes de secundària)
- Crear vincles afectius entre els agents implicats en un entorn lúdic.

El servei en el moment en què implica a dues entitats, en aquest cas a l'institut i a l'Escola de primària afavoreix el treball en xarxa i potencia els projectes d'ApS com una eina per donar resposta a les necessitats de l'entorn més proper i com a recurs educatiu significatiu i rellevant.

• **Intencionalitat pedagògica**

El projecte sorgeix amb l'objectiu de motivar i vincular de nou a aquells alumnes que requereixen un impuls per seguir els seus estudis. Afavorint que se sentin part implicada del centre i amb una responsabilitat participativa que a la vegada permet fer un treball

amb incidència en el seu procés formador i en la seva actitud vers el context.

El projecte Dóna'm joc es dissenya amb una finalitat concreta i s'articula per donar una resposta que suposi l'èxit dels agents implicats. No només és entès com un projecte de centre amb una intencionalitat pedagògica concreta, sinó que a més es dissenya amb una intencionalitat solidària que li dóna un valor afegit.

L'objectiu prioritari del projecte és proporcionar eines i elements per la formació del nostre alumnat. Per aconseguir-ho ens fixem els següents objectius:

- Facilitar l'aprenentatge de la participació i el compromís amb el seu entorn.
- Mostrar mecanismes de participació i servei en el seu entorn.
- Incentivar la participació com un procés formador.
- Aplicar els aprenentatges en l'entorn proper sota el marc de l'aprenentatge servei.
- Afavorir la implicació personal i social en el marc escolar.
- Desenvolupar mecanismes d'autoconeixement que afavoreixin la seva autoestima.
- Adquirir les Competències Bàsiques pel seu creixement personal.

• Participació

L'alumnat ha de conèixer el seu entorn, ha de veure una necessitat concreta en la que ell pugui aportar alguna actuació, ha de veure la necessitat del seu aprenentatge i a partir d'aquest moment està en disposició d'iniciar-se en un projecte d'aprenentatge servei.

La presentació del Dóna'm joc a inici de curs els guia en aquest recorregut que inicien i fa que de forma pròpia sorgeixi el voluntariat i la necessitat de participar per donar sentit als seus aprenentatges.

• Reflexió

És necessari fer una reflexió/valoració dels projectes amb l'objectiu de consolidar-los i millorar-los.

Podem fer diferents valoracions. Per una banda podem parlar dels resultats amb els alumnes protagonistes en el projecte i podem dir que tots assoleixen les competències fixades en el disseny curricular del Dóna'm joc i en tots els casos hem aconseguit en aquests 3 anys un grau d'implicació major amb el centre i amb el seu procés d'aprenentatge.

Tots els alumnes receptors del servei (els alumnes de primària) després de la realització de l'enquesta de valoració han destacat com a molt positiva l'experiència i demanen la seva continuïtat.

El professorat implicat en la coordinació del Dóna'm joc, valora l'eficàcia del projecte per aconseguir un treball globalitzador que dóna coherència als objectius del centre. La resta d'agents que hi participen han valorat en tots els casos positivament aquest proposta d'ApS i cada vegada més el municipi es fa ressò. No podem oblidar que amb el Dóna'm joc també s'aconsegueix contribuir en l'assoliment de dos dels objectius fixats pel centre dins del Pla

estratègic, la millora dels resultats acadèmics i la millora de la cohesió social. Entenent el primer com un objectiu a treballar amb els alumnes implicats en el projecte i el segon com un objectiu social, que afecta i beneficia a la societat en general i a la seva situació personal.

2X2 ESTUDI SOLIDARI

El projecte d'aprenentatge servei 2x2 estudi solidari és una acció de voluntariat que realitzen els alumnes de 4t d'ESO participant com a monitors de l'estudi assistit de l'escola de primària veïna. Per parelles atenen a dos alumnes de l'escola de primària en dies alterns. Es compta amb un grup de 20 nois i noies del institut que ajuden a l'estudi a 20 nens i nenes.

Aquesta experiència neix el curs 2010/11 a partir de la matèria de Projecte de Recerca en equip del currículum de 4t d'ESO en la qual, conjuntament amb l'assignatura d'Ètico-cívica, es treballa la participació i la implicació en l'entorn per part dels joves. Els alumnes voluntaris es formen en continguts de monitoratge i animació, amb la col·laboració del Pla d'Entorn del municipi.

Exposarem a continuació com el projecte del 2X2 estudi solidari dóna resposta als cinc requisits bàsics que la implementació dels projectes d'ApS requereixen.

• Aprenentatge

Els alumnes voluntaris realitzen tres sessions de formació en horari lectiu, concretament a les hores de tutoria, treballant els aspectes de les habilitats d'aprendre a aprendre, les estratègies per saber afrontar situacions difícils de desorganització, desmotivació,... i recursos facilitadors de l'aprenentatge amb el joc com una eina dinamitzadora.

• Servei

Una vegada els nostres alumnes voluntaris s'han format els coordinadors del servei de cada centre (de l'escola i del institut) gestionen les parelles de treball i preparen la rebuda. Cada alumne del centre de secundària participa en el projecte durant una hora i mitja cada setmana, oferint ajuda i suport a la parella de nens de l'escola de primària.

El 2x2 estudi solidari amb el seu servei permet:

- Fomentar la participació a l'entorn proper partint de la detecció d'unes necessitats.
- Mobilitzar les competències d'aprendre a aprendre, iniciativa i autonomia personal i social i ciutadana.
- Potenciar els valors de solidaritat, cooperació, voluntariat, iniciativa, autonomia i participació treballats des d'assignatures com Ciutadania a 3r i el Projecte de Recerca i l'Educació ètico-cívica a 4t d'ESO.
- Fomentar actituds responsables i compromeses vers una tasca concreta.
- Desenvolupar estratègies i recursos que afavoreixin l'adquisició d'aprenentatges i generin noves oportunitats d'èxit a l'alumnat de primària.
- Col·laborar en la formació dels alumnes aportant co-

neixements de tècniques i hàbits d'estudi.

Els nostres alumnes poden ajudar en el seu seguiment de reforç extraescolar a 40 alumnes del Cicle mitjà i superior.

Els objectius que ens proposem amb aquests nens i nenes són:

- Adquirir destreses i habilitats per millorar els seus aprenentatges i assolir l'èxit.
- Millorar l'autoestima i la motivació vers els aprenentatges.

Els 2x2 estudi solidari afavoreix el treball en xarxa dels agents implicats: escola, institut i Pla d'Entorn Municipal, permet crear vincles afectius entre els alumnes dels dos nivells (primària i secundària) afavorint l'educació entre iguals i desenvolupant models de referència dels grans vers els petits.

• Intencionalitat pedagògica

El projecte sorgeix el curs 2009-10 amb l'objectiu de donar resposta a una realitat de l'entorn. La necessitat d'atendre a l'alumnat de primària participant en el reforç fora d'horari lectiu de forma més individual. Els alumnes de l'escola veïna que participen en l'estudi assistit requereixen una acció de suport individual que els alumnes de 4t d'ESO poden oferir.

Són alumnes voluntaris que troben en el servei a l'entorn la gratificació de la seva feina i la necessitat del seu aprenentatge, convertint-se en models dels nens i nenes de Primària. Hi ha, per tant, en el disseny d'aquest projecte una important intencionalitat solidària. Volem aconseguir que els nostres alumnes siguin persones més participatives i receptives davant de les necessitats del seu entorn.

• Participació

El 2x2 estudi solidari permet el desenvolupament de la competència bàsica social i ciutadana, afavorint que els alumnes siguin més crítics amb la realitat individual i social, sàpiguen identificar i resoldre conflictes, i sobretot siguin més participatius i compromesos en la societat democràtica.

Es presenta el projecte a les tutories de 4t. S'utilitza un vídeo per fer-ne difusió i s'incentiva a l'alumnat a participar-hi també des de l'assignatura del Projecte de Recerca. A partir d'aquest moment sorgeixen els alumnes voluntaris que es sensibilitzen amb les necessitats reals d'un entorn proper i veuen el tipus d'aprenentatge que han d'adquirir per poder ser part activa i dinamitzadora en la resolució d'un problema.

Els participants han de mostrar responsabilitat i compromís, per saber afrontar cada sessió, per poder compartir eines i recursos i poder crear vincles afectius.

• Reflexió

Es pot fer una valoració en referència als dos grups d'agents implicats. Fins aquest moment, es considera la experiència com a molt positiva. Els alumnes del institut, mostren responsabilitat i

compromís, aconseguint una millora de la seva autoestima i valorant la seva aportació. Els receptors han transmès als nostres alumnes i a les seves coordinadores l'agraïment per la implicació i la feina ben feta dels voluntaris. En poc temps de funcionament es pot dir que el 2x2 és un èxit que reverteix en l'èxit de tots els agents implicats.

Tant la gestió, coordinació i implementació d'ambdós projectes com la reflexió i valoració de la pràctica ens aporten arguments per concloure que la metodologia de l'aprenentatge servei possibilita aprenentatges competencials i funcionals, accions de servei útils en contextos reals i oportunitats per celebrar els resultats exitosos dels projectes.

Aquest últim aspecte és el que contribueix al valor afegit de l'ApS: poder reforçar positivament l'alumnat, poder fer-lo sentir satisfet del que ha fet, "i qui sent emocions positives aprèn millor els comportaments i els valors que les han provocat. L'aprenentatge servei és una pedagogia de l'èxit basada en el reconeixement i en l'íntima satisfacció personal." [3]

Notes:

[1] PUIG, J. M.; BATLLE, R.; BOSCH, C. i PALOS, J.: *Aprentatge Servei. Educar per a la ciutadania*. Barcelona, Editorial Octaedro, 2006, p. 20.

[2] RUBIO, L. (coord.): *Guia de butxaca: aprenentatge servei*. Centre promotor. P. 2

[3] PUIG, J.M. (2010): *Com fer ApS en els centres educatius?*. Barcelona. Fundació Jaume Bofill. P. 21

Referències Bibliogràfiques:

Llibres

BARON, Z. (2001): *Desenvolupament humà. Un programa escolar de investigació i reflexió de valors i aprenentatge-servici*. Buenos Aires, Lugar Editorial

MARTÍN, X. i RUBIO, L. (coord) (2010): *Pràcticas de ciudadanía. Diez experiencias de aprendizaje servicio*. Barcelona, Ministerio de Educación Ciencia y Octaedro

MINZI, V. (1999): *Vamos que venimos. Guía para la organización de grupos juveniles de trabajo comunitario*. Buenos Aires, Ediciones La Crujía

PUIG, J. M.; BATLLE, R.; BOSCH, C. i PALOS, J. (2006): *Aprentatge servei. Educar per a la ciutadania*. Barcelona. Octaedro i Fundació Jaume Bofill.

PUIG, J.M. (coord.) (2009): *Aprendizaje servicio (ApS). Educación y compromiso cívico*. Barcelona. Graó

PUIG, J.M. (2010): *Com fer ApS en les entitats?*. Barcelona. Fundació Jaume Bofill

PUIG, J.M. (2010): *Com fer ApS en els centres educatius?*. Barcelona. Fundació Jaume Bofill

Articles:

AAVV.: "Aprentatge servei" a *Guix, Elements d'acció Educativa*, jul/ago 2011, 376-377, p. 14-68.

AAVV.: "Aprendizaje servicio" a *Aula de Innovación Educativa*, jul/ago 2011, 203-204, p. 10-65.

AAVV.: "Experiències d'aprenentatge servei" a *Perspectiva Escolar*, maig 2007, 315, p. 4-60.

AAVV.: Monogràfic "Aprendizaje y servicio" a *Cuadernos de Pedagogía*, maig de 2006, 357, p. 56-87.

AAVV.: "Aprentatge servei" a *Estris, Fundació Pere Tarrés*, nov/des 2008, 164, p. 6-15.

Enllaços d'interès

Centre promotor Aprentatge Servei www.aprenentatgeservei.cat

Zerbikas. Centro Promotor del Aprendizaje Servicio Solidario a Euskadi www.zerbikas.es

CLAYSS (Centro Latinoamericano de Aprendizaje y Servicio Solidario) www.clayss.org.ar

Correspondència amb les autores: *Eva Miró Martí*. Psicopedagoga. Institut Joaquina Pla i Farreras de Sant Cugat. E-mail: emiro4@xtec.cat. *Gemma Torrejón Conde*. Professora d'educació física. Institut Joaquina Pla i Farreras de Sant Cugat. E-mail: gemma.tc@gmail.com